

**ZNANSTVENO VIJEĆE ZA TURIZAM
HRVATSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI**

Međunarodni znanstveni skup: „Identitet Jadranske turističke arhitekture“

POTREBNO JE REVITALIZIRATI REGIONALNO PROSTORNO PLANIRANJE

Uvodne napomene

U Hrvatskoj danas postoji dovoljno znanja o tome što je to PROSTORNO PLANIRANJE, URBANIZAM I METODOLOGIJE po kojima treba planove izrađivati. Ono što nedostaje je organizacija i realizacija sustavnog provođenja GOSPODARENJA PROSTOROM u kojem su prostorni i urbanistički planovi nezamjenjivi u objedinjavanju cjelokupnog procesa gospodarenja prostorom. Bez tog sustava, riječi koje odražavaju istinske zadatke današnjice, kao što su: OČUVANJE OKOLINE, ODRŽIVI RAZVOJ i KVALITETA ŽIVOTA ostati će UKRASNE RIJEČI političko-stručne terminologije, koje će se isprazno ponavljati.

Činjenica je da formiranje tog sustava nismo uspjeli ostvariti u cijelosti ni do 1991. godine. Međutim sada, nakon izmjene društvenog sustava (više stranačja i dominacije tržišta) nije moguće bez cjelovitog sustava ovladavati zadacima koje prostorna problematika nameće. Na to, među ostalim, ukazuje stanje u prostoru, posebno u gradovima i njihovim regijama, načinu rješavanja velikih infrastrukturnih zahvata, te posljedica na očuvanju okoline.

Vidan doprinos u sagledavanju stanja u prostoru učinjen je u Izvešću o radu Savjeta prostornog uređenja države (2004-2007.) gdje se upozorava da je poboljšanje stanja moguće samo kroz temeljitu analizu svih zakona i djelovanja resora koji imaju utjecaj na prostor (njih oko trideset), te potrebu osnivanja HRVATSKOG ZAVODA ZA PROSTORNI RAZVOJ kao strateške institucije. Samo ovim putem će se, među ostalim, omogućiti spoznaja što stoji na putu ostvarenja cjelovitog sustava GOSPODARENJA prostorom:

- pomanjkanje političke volje,
- organizacijska nedorečenost, pomanjkanje stručnjaka ili nedostatak financijskih sredstava,
- ili postojeći podsustavi zadovoljni svojim „pozicijama“ (mogućnost utjecanja /subjektivnog/ na događanja u prostoru) onemogućavaju stvaranje sustava koji bi objektivno štitio JAVNI INTERES,
- ili su prisutni svi navedeni čimbenici.

Naravno, rezultati rada će ovisiti o statusu i interdiscipliniranom sastavu Hrvatskog zavoda za prostorni razvoj, te njegove mogućnosti koordinacije i suradnja s relevantnim stručnim i znanstvenim potencijalima u Hrvatskoj i u svijetu.

PROSTOR JE PRIMARNI IDENTITET JADRANSKE TURISTIČKE PONUDE

GLOBALIZACIJA, URBANIZACIJA I LITORALIZACIJA su procesi koji se nezaustavljivo odvijaju i mimo volje službene politike. Danas, istina s velikim zakašnjenjem, razvijeni svijet želi naći odgovore na posljedice koje su izazvane u prostoru, posebno u gradovima i turističkim područjima i način njihovog usmjeravanja u prihvatljivom smjeru.

Ovi procesi odvijaju se ili stihijno ili društveno usmjeravano i prostorno osmišljeno. STIHIJNOST u suvremenom razvoju vodi u: uništavanje prirodnog životnog okvira, socijalnu degradaciju kroz „moderne slamove“, otvara vrata korupciji kroz nasrtaje kapitala na javna dobra ali jednako i kroz to što pojedinci ne mogu ostvariti svoje vitalne interese.

Antropocentrični pristup životu kroz povijest učinio je prostorne vrijednosti predmetom eksploatacije. Zadatak sadašnje generacije mora biti dovođenje brige o prostoru na onu razinu na kojoj se nalazi društvena briga o zdravlju čovjeka i njegovim brojnim socijalnim potrebama. Moramo shvatiti da obrana kvalitete našeg prostora mora postati ravnopravnim čimbenikom s obranom naših državnih granica u organizacijskom, kadrovskom i financijskom pogledu.

Sve to ne može se ostvariti bez požrtvovnosti stručnjaka, potpore javnosti i aktivne političke volje. Prvi koraci moraju biti u uspostavljanju racionalnih organizacijskih oblika, a na temelju kvalificirane analize stanja u segmentu gospodarenja prostorom i zaštite okoline.

Uspostava sustava gospodarenja prostorom i njegova zaštita jedan je od temeljnih zadataka u upravljanju državom, jer najdirektnije utječe na obranu javnog interesa, a pojedincima i skupinama / korporacijama i lokalnoj samoupravi omogućuje učinkovito ostvarivanje njihovih životnih, dnevnih i dugoročnih potreba. Zbog nepostojanja takvog sustava naš razvoj je usporen i često onemogućen, te izaziva brojne sukobe interesa i drastično ugrožava životnu okolinu.

Osvrt na dosadašnje aktivnosti na regionalnom planiranju

Nažalost moramo primijetiti da regionalno planiranje nakon 1991. godine nije nastavilo s razvojem te stručne discipline u onom obimu koje se odvijalo ranijih godina, a niti nemamo registriran njihov opus i velika iskustva koja su ostvarena u tom vremenu.

Smatram potrebnim podsjetiti na neke važnije događaje i izrađene planove:

Dinamični procesi urbanizacije nakon II svjetskog rata nametnuli su potrebu formiranja Urbanističkog instituta SR Hrvatske (1947.), urbanističkih zavoda u Splitu, Zagrebu i Rijeci, uvođenje Katedre za urbanističko i prostorno planiranje na Arhitektonskom fakultetu u Zagrebu i formiranja brojnih drugih zavoda i instituta relevantnih za izučavanje, praćenje i usmjeravanje događanja u prostoru.

U Urbanističkom institutu SR Hrvatske 1956. godine završena je metodologija regionalnog prostornog planiranja. Ona je poslužila kao osnova za izradu regionalnog prostornog plana kotara Krapine (1958.), to je bio prvi regionalni prostorni plan u bivšoj Jugoslaviji. To je početak afirmacije prostornog planiranja kao metode povezivanja prostornih i društvene ekonomskih planova razvoja, a ujedno stvaranje podloge za učinkovito ostvarivanje zaštite okoliša. Moramo znati da se u to vrijeme od strane nekih struka i političara pod njihovim uplivom postavljalo pitanje da li su prostorni planovi potrebni. Na prostor se gledalo samo kao na resurs pogodan za eksploataciju i ekonomski razvoj. Te rasprave se postepeno mijenjaju donošenjem Zakona o urbanističkom regionalnom prostornom planiranju u SR Hrvatskoj (1961. g.), Zakona o zaštiti prirode i Zakona o zaštiti spomenika kulturne baštine.

Specifičan prostor zahtijeva specifičan postupak. Turistička područja su posebna vrijednost svake zemlje i o njima se vodi posebna briga. U turističkom području, bilo da se radi o zemljištu, ambijentalnim vrijednostima ili kulturno-povijesnim spomenicima ne prodaje se samo zemljište ili objekt po m², već se prodaje I TURISTIČKA RENTA, a ona jest opće nacionalno dobro. I zato se opravdano govori o rasprodaji nacionalnog blaga.

Izučavanje svih tih zadataka prerastaju osnovnu edukaciju arhitekata pa i drugih struka koje bi trebale učestvovati u svim segmentima gospodarenja prostorom te se s toga mora ozakoniti status prostornog planera / urbaniste kao posebna specijalnost.

Država u tim područjima mora naći rješenja kao što su rješenja za posebno zaštićena područja, rudna bogatstva, izuzetno vrijedno poljoprivredno zemljište u pogledu ograničavanja njegove prenamjene i slično. Naravno uspjeh se ne može ostvariti samo zabranama već se moraju istraživati i pronaći mehanizmi koji će putem zakonske regulative zadovoljiti i vlasnike zemljišta i ostvariti društvenu dobrobit.

U tim područjima posebno je važno izučavati regionalne arhitektonske oblike u stambenoj i drugoj gradnji, specifične ekološke probleme na kopnu i moru, rezervaciju za karakteristične djelatnosti stanovništva i marikulture i drugo. Bez trajnog stručnog praćenja zadataka koji se neprekidno pojavljuju i nalaženju rješenja u kojima će se zadovoljiti vitalne potrebe lokalnog stanovništva teško će se moći očuvati kvaliteta pojedinog područja i zadržati stanovništvo, pogotovo na otocima.

Turistička područja, a pogotovo jadransko područje, velika su rekreativna vrijednost ne samo Hrvatske već i Europe, pa i šire. S dobro osmišljenom prezentacijom, proturječnost između razvoja i očuvanja tog prostora u rekreativnom pogledu, Europa bi sigurno pokazala veliko razumijevanje i omogućila potrebnu konzultativnu i financijsku pomoć, s time da nosioci izrade potrebnih elaborata moraju biti domaće organizacije i stručnjaci.

Zbivanja u turizmu nisu jedini, ali su karakterističan primjer kako zaostajanje u nužnom gospodarenju prostorom izaziva gospodarske i političke nedoumice i veliki emocionalni naboj. Iskustvo u gospodarenju prostorom u turističkim područjima u Hrvatskoj bilo je veliko, kako u sagledavanju pozitivnih a također i negativnih rezultata. Na iskustvu i greškama tradicionalnih turističkih „velesila“ (Italija, Španjolska, Francuska, Grčka i dr.) gradili smo vlastitu strategiju i u mnogim područjima ostvarili vidne rezultate (Istra).

„Nagli razvoj turizma, nekontrolirana izgradnja i početak neplanskog iskorištavanja najvrijednijih terena na jadranskom području tražili su hitnu društvenu intervenciju. U sklopu te akcije posebno je važna izrada opsežne METODOLOGIJE PROSTORNOG PLANIRANJA JADRANSKOG PODRUČJA s posebnim osvrtom na turizam, koja je prezentirana i verificirana na Savjetovanju u Crikvenici (1963.). Prema toj metodologiji Urbanistički institut SR Hrvatske s mnogim suradničkim organizacijama pristupio je izradi Programa dugoročnog razvoja i plana prostornog uređenja jadranskog područja SR Hrvatske (1964.-67.). Na temelju tog rada donesene su u razdoblju 1964.-66. ODLUKE koje zamjenjuju regionalne prostorne planove priobalnih općina, u tom radu učestvovala su sve važnije prostorno-planerske organizacije.

Druga etapa (1967.-74.) obuhvaća izradu prostornih planova koji su u funkciji razvoja pojedinih područja. To je razdoblje intenzivne međurepubličke i međunarodne suradnje na izradi pojedinih prostornih planova. U tu se skupinu ubrajaju ovi glavni planovi: Regionalni prostorni plan južnog Jadrana (1968.), Regionalni prostorni plan Istre (1968.), Regionalni prostorni plan splitske regije (1969.), Koordinacijski regionalni prostorni plan Gornjeg Jadrana (1972.), Regionalni prostorni plan Slavonije i Baranje (1971.) i Prostorni plan zagrebačke regije (1971.). Ta se etapa i ciklus radova zaokružuju izradom prostornog plana SR Hrvatske (1971.-74.) i Projekta zaštite čovjekove okoline na jadranskoj regiji Jugoslavije (Projekt Jadran 3 (1973.-77.))“*

Nakon toga uslijedila je detaljna razrada prostornih planova pojedinih općina. Danas je jasno vidljiv pozitivan rezultat u onim (ondašnjim) općinama i regijama gdje su se upravne službe i političke strukture pridržavale izrađenih prostornih i urbanističkih planova, nasuprot negativnim ponegdje i drastičnim posljedicama za prostor u općinama u kojima su zanemareni ili uopće nisu izrađeni prostorni planovi. Naravno, bez prostornog plana puno je lakše manipulirati i pogodovati pojedincima i grupama na račun javnog dobra.

Posebno treba naglasiti uspješnu izradu metode rada i realizaciju „sezonskih gradova“ Črvara i Marede u Istri te Gajca na Pagu, što je trebao postati primjer za sprečavanje neprihvatljive i često neplanske „vikend“ izgradnje i „apartmanizacije“ na obali. Nakon 1991. g., što zbog objektivnih ali daleko više zbog subjektivnih razloga, gotovo se izgubila svaka osmišljena dugoročna politika nad prostorom. Prekršeno je zlatno pravilo prostornog planiranja – ne ukidati postojeći plan dok nije izrađen novi, što u ostalom vrijedi za svaki zakon, a usvojeni prostorni i urbanistički planovi su zakon za svaku prostornu jedinicu. Možemo kazati da je nastupio “divlji urbanizam“ čije ćemo posljedice dugo liječiti.

*iz arhiva Urbanističkog instituta Hrvatske

- Prvi razlog proizlazi iz činjenice što prostorni i urbanistički planovi, u pravilu, zahtijevaju dugo vrijeme izrade radi procesa usklađivanja među brojnim čimbenicima prostora (prirodni sustavi i stvorene vrijednosti) i usaglašavanje među brojnim korisnicima prostora.
- Drugi razlog proizlazi iz potrebe revitalizacije i unapređenja specijaliziranih institucija koje su tokom 90-tih godina ili nestale ili krajnje „osiromašene“ u pogledu multidisciplinarnog sastava. Naime, za improvizaciju u prostoru ne trebaju ni specijalizirani stručnjaci ni specijalizirane institucije. Dovoljni su oni „stručnjaci“ koji znaju nacrtati onakva rješenja koja se od njih naruči, pa makar na uštrb javnog interesa.
- Treći razlog leži u činjenici, što cjeloviti SUSTAV nije nikad uspostavljen. On je teoretski sagledan u pojedinim segmentima, ali kao cjelina nije razrađen a kamoli ozakonjen.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Nakon donošenja STRATEGIJE prostornog uređenja Hrvatske (1997.), PROGRAMA prostornog uređenja Republike Hrvatske (1999.), osnivanje SAVJETA prostornog uređenja Države (2004.), ZAKONA o prostornom uređenju i gradnji (2007.) nameću se neka pitanja:

- Uočava se nedozvoljiva tromost u operacionalizaciji osnovnih postavki u prostornom uređenju Hrvatske, koje je Sabor naložio usvajanjem Strategije i Programa, naročito u pogledu ostvarivanja organizacijskih postavki i osposobljavanja stručnjaka.
- Prihvatljivi su gotovo svi prijedlozi SAVJETA prostornog uređenja izneseni u Izvješću o radu (2004-2007.g.) uz neke sugestije:

Nakon formiranja Hrvatskog zavoda za prostorni razvoj, bilo bi potrebno takvu instituciju usmjeriti da se razvije u neprofitnu AGENCIJU sa svojim ispostavama na razini makroregija, kad se one utvrde. Praktički je neostvarivo formirati takve agencije na razini svake županije iz financijskih razloga, kao i mogućnosti ostvarenja potrebne stručne kompetencije.

Neka načela na kojima se treba zasnivati rad agencija:

- * Odvojenost od direktnog uplitanja politike i upravnih tijela u procesu istraživanja i planiranja,
- * Agencije su operativne neprofitne organizacije kojima se povjerava briga o prostoru za teritorij za koji su osnovane. Unutar njih formiraju se specijalizirani zavodi prilagođeni osnovnom cilju.
- * Programe rada pripremaju stručnjaci multidisciplinarnog sastava, prihvaća ih savjet agencije i potvrđuje predstavničko tijelo. Na temelju programa rada (dugoročnih i tekućih zadataka) određuje se sastav i broj stručnjaka, te potrebna financijska sredstva.
- * Savjet agencije imenuje Sabor za državnu agenciju, a za gradove / županije njihova predstavnička tijela. Savjet čine: delegati političkih

stranaka proporcionalno izbornim rezultatima (ali kompetentnih za problematiku o kojoj moraju odlučivati), stručnjaka: koje delegiraju stručne udruge, udruge građana, ministarstva ili državne uprave i pojedinih stručnjaka za koje se smatra da mogu učiniti korisne pomake.

- * Autoritet agencija ostvaruje se među ostalim i time što u radu savjeta učestvuje predsjednik / potpredsjednik države / grada Županije.
- * U naslovu „Hrvatskog zavoda za prostorni razvoj“ nije prihvatljiv izraz „prostorni razvoj“, jer se prostor ne može razvijati.

- Neosporna je međuzavisnost općeg razvoja društva i stanja prostora. Vrijeme, kada se na prostorne zadatke gledalo pretežno kao na tehničke discipline je iza nas, jer radi se o društveno-razvojnoj disciplini sa svim stručnim komponentama koje zahtijevaju pojmovi: društva, razvoja i prostora uključujući njegovu zaštitu. Zbog toga prijedlog SAVJETA za pokretanje nacionalnih projekata treba dopuniti i pristupiti u prvom redu izradi projekta „SUSTAV GOSPODARENJA PROSTOROM I OČUVANJA OKOLINE, KAO PREDUVJET OSTVARENJA ODRŽIVOG RAZVOJA U HRVATSKOJ“. Jedan od ciljeva tog projekta bio bi ostvariti punu sinkronizaciju u planiranju gospodarsko-socijalnog razvoja i prostornog planiranja i zaštite okoline.
- Trebalo bi donijeti odredbu o obveznom osnivanju Savjeta po uzoru na Državni savjet na razini gradova, županija / regija kako bi se u cilju ostvarivanja demokratske procedure, a prije prihvaćanja planova na predstavničkim tijelima moglo čuti mišljenja kvalificirane stručne javnosti i građanskog društva.
- Trebalo bi obavezati GRAD ZAGREB i ŽUPANIJU ZAGREBAČKU da MORAJU formirati ZAJEDNIČKU STRUČNU EKIPU za izradu regionalnog plana, jer danas u Europi ne postoji niti jedan veći grad bez sagledavanja regionalnog aspekta razvoja.
- Trebalo bi onemogućiti primjenu članka 104. (209.) Zakona (objekti do 400 m²) sve do osposobljavanja stručnjaka i organizacija za izradu URBANE / RURALNE komasacije, jer u suprotnom to će imati nesagledive posljedice na prostor.